

Din ve İnsan Dergisi

مجلة الدين والإنسان - Journal of Religion and Human

ISSN: 2980-1117

Cilt / Volume: 5

Sayı / Issue: 9

Haziran / June 2025

Prof. Dr. Abdurrahman Candan
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
abdurrahman.candan@hbv.edu.tr

 ORCID:0000-0003-4423-9980

Muhammed Salih Şen*
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
S69938498@gmail.com

 ORCID:0000-0002-3820-2308

Hanefî ve Şâfiî Mezheplerine Göre Su
Canlılarının Hükümü ve Delilleri

The Ruling And Evidence Regarding Aquatic
Animals According To The Hanafi and Shafi'i
Jurisprudential Schools

Atıf/Citation: Şen, M. S., & Candan, A. (2025). Hanefî ve Şâfiî Mezheplerine göre Su Canlılarının Hükümü ve Delilleri. *Din ve İnsan Dergisi*, 5 (9), 1-25.

Yükleme Tarihi / Received Date: 10.10.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 18.03.2025

Yayınlanma Tarihi / Published Date: Haziran 2025

İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 1-25

DOI: 10.69515/dinveinsan.1563827

Makale Türü / Article Information: Araştırma Makalesi / Research Article

Değerlendirme / Review Reports: Çift Taraflı Kör Hakemlik | Double-blind referee

Etik Beyan / Ethics Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. | Ethical principles were followed during the preparation of this study.

Etik Kurul Belgesi / Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. | Article does not require an Ethics Committee Approval.

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir. | Author's contribution rates to the study are equal.

Etik Bildirim / Complaints: dinveinsan@hbv.edu.tr

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. | The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.

Benzerlik Taraması / Similarity Checks: Yapıldı | Yes - intihal.net

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright&License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir; bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır. | Authors own the copyright of their work published in the journal; this work is published under the Attribution-NonCommercial 4.0 International license.

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır. Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; international standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

* Sorumlu Yazar.

Hanefî ve Şâfiî Mezheplerine göre Su Canlılarının Hükümü ve Delilleri*

The Ruling And Evidence Regarding Aquatic Animals According To The Hanafi and Shafi'i Jurisprudential Schools

Özet

Fıkıhta yiyeceklerin hükümü önemli konular içerisinde yer almaktadır. Mezheplerin temel metinlerinde hangi yiyeceklerin helal olup olmadığı teker teker açıklanmamış, genel ilkeler belirtilmekle yetinilmiş, belli usul ve kaideler çerçevesinde yiyeceklerin hükümü belirtmeye gayret edilmiştir. Fakat anlayış ve delil farklılıkları gibi nedenlerden dolayı çoğu kez ittifak edilememiş, ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Su canlılarının hükümü bu ihtilafların en önemlilerindendir.

Su canlıları, yaşam alanları esas alınarak sadece suda yaşayabilen ve hem suda hem de karada yaşayabilen canlılar olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Klasik fıkıh literatüründe ise su canlıları genellikle helâl olduğu üzerinde ittifak edilenler, haram olduğu üzerinde ittifak edilenler ve hakkında ihtilaf bulunanlar olmak üzere üç kategoride incelenmektedir. Mezheplerin ortak kanaati, balık türlerinin helâl olduğu yönünde şekillenmişse de, balık dışındaki su canlılarının ve amfibi türlerin tüketilebilirliği konusunda ciddi görüş ayrılıkları söz konusudur. Buna karşın, insan sağlığına zarar veren ve "habîs" kapsamında değerlendirilen zehirli su canlılarının tüketimi, mezheplerin ortak görüşüyle haram kabul edilmiştir.

Hanefî veya Şâfiî mezhebinde delil olarak sunulan argümanların çoğunluğunun aynı olmasına karşın su canlılarının hükümü hususunda birbirinden farklı hükümler bulunmaktadır. Hanefî mezhebine göre su canlılarının tümünün avlanması helal olmakla beraber sadece balıkların yenilmesi helâldir. Balıkların yenilebilmesi için kendiliğinden ölmeyip makul bir sebeple öldüğünün bilinmesi gerekmektedir. Balık dışındaki karides, midye, ahtapot, yengeç, istakoz, deniztarağı, kalamar, tatlı su kereviti gibi canlıların yenilmesi ise habîs olmaları sebebiyle haram olarak görülmüştür. Şâfiî mezhebine göre ise zehirli ve zararlı olmamak şartıyla sadece suda yaşayabilen balık ve diğer tüm su canlılarının elde ediliş şekline bakılmaksızın yenilmesi helaldir. Bu hükme, bir sebep olmaksızın kendiliğinden ölen balıklar da dahildir. Buna göre midye, ahtapot, karides, istakoz, kalamar, istiridye gibi canlıların yenilmesi helaldir. Yengeç, timsah, kurbağa, su yılanı gibi amfibi canlıların yenilmesi, habîs ve vücuda zararlı olmaları sebebiyle haram olarak kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, helâl, haram, balık, su canlıları, amfibi.

Abstract

The classification of food in fiqh (Islamic jurisprudence) is a significant subject. The foundational texts of the legal schools (madhhabs) do not provide exhaustive lists of permissible and impermissible foods, instead it is contented with general principles. an effort has been made to specify the rulings on foods eithin the framework of certain rules and regulations. However, due to differences in interpretation and evidentiary sources, complete consensus has often not been achieved, leading to scholarly disagreements. One of the most debated issues in this context is the permissibility of aquatic creatures.

* Bu makale Prof. Dr. Abdurrahman Candan danışmanlığında Muhammed Salih Şen tarafından yazılan "Yenilip Yenilmemesi Açısından Deniz Hayvanlarının Hükümü" adındaki yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

Aquatic creatures are categorized based on their habitat into two groups: those that live exclusively in water and those that can survive both in water and on land. In classical fiqh literature, aquatic creatures are generally examined in three categories: (1) those unanimously considered ḥalāl (permissible), (2) those unanimously deemed ḥarām (forbidden), and (3) those subject to scholarly disagreement. Even though the consensus among the legal schools is that fish are ḥalāl, there are significant differences of opinion regarding the consumption of aquatic creatures and amphibians except fish. But however, all schools of thought agree that consuming poisonous aquatic creatures, classified as khabīth (impure or harmful), is prohibited due to the potential harm to human health.

Although the Ḥanafī and Shāfiʿī schools rely on similar sources of evidence, they differ significantly in their rulings on aquatic animals. According to the Ḥanafī school, it is lawful to hunt all aquatic creatures,, but only fish are ḥalāl for consumption. In order for fish to be eaten, it must be known that it did not die on its own but for a reasonable reason. Eating creatures other than fish, such as shrimp, mussels, octopuses, crabs, lobsters, scallops, squid, and freshwater crayfish, are regarded as khabīth and therefore considered prohibited.

Conversely, according to Shāfiʿī school, it is ḥalāl to eat fish and all other aquatic creatures that can only live in water, regardless of how they are obtained, provided that they are not poisonous or harmful. This ruling is also applied to fish that have died naturally without any external cause. This provision also includes fish that die spontaneously without any reason. Accordingly, creatures such as mussels, octopuses, shrimp, lobsters, squid, and oysters are deemed ḥalāl. However, amphibious creatures such as crabs, crocodiles, frogs, and sea snakes are classified as khabīth and harmful, they are considered ḥarām .

Keywords: Islamic law, ḥalāl, ḥarām, fish, aquatic creatures/water creatures, amphibian.

Giriş

İslâm hukukunda gıda maddelerinin helâl veya haram oluşuna ilişkin hükümler, Kur’ân, Sünnet, icmâ ve kıyas gibi şer’î deliller çerçevesinde belirlenmiştir. Su ürünleri de bu çerçevede ele alınmış, İslâm’ın ilk dönemlerinde nispeten sınırlı bir tüketim alanına sahipken, Müslüman toplumların geniş coğrafyalara yayılmasıyla birlikte daha fazla tüketilir hâle gelmiştir. Bu durum, özellikle klasik fıkıh eserlerinde ismi geçmeyen bazı su canlılarının dinî hükmüne dair yeni yorumların ortaya çıkmasına ve mezhepler arasında görüş farklılıklarının doğmasına yol açmıştır.

Günümüzde su ürünlerinin sağlık açısından taşıdığı öneminin bilimsel çalışmalara konu olması, tüketiminin teşvik edilmesi ve küresel gıda pazarında ulaşılabilirliğinin artması, İslâm toplumlarında bu ürünlere yönelik ilgiyi artırmıştır. Aynı zamanda su ürünlerine ulaşımın kolaylaşması ve tüketiminin artması, İslâm hukukunda su canlılarının hükmüne dair yapılan tartışmaları daha da güncel hâle getirmiştir. Ancak su ürünlerinin helâl olup olmadığına dair mezhepler arasında farklı hükümlerin bulunması, bu ürünlerin tüketimini dinî açıdan tartışmalı hâle getirmiştir. Bu noktada, mezheplerin su ürünleriyle ilgili delillerini nasıl yorumladıkları ve bu yorumların günümüz İslâm toplumlarındaki yansımaları önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin su ürünlerine dair yaklaşımlarını karşılaştırmalı bir yöntemle analiz etmek ve söz konusu hükümlerin dayandığı delilleri inceleyerek, bu görüş ayrılıklarının arka planını ortaya koymaktır. Türkiye’de yaşayan Müslümanların büyük çoğunluğunun Hanefî veya Şâfiî mezhebine mensup olduğu göz önünde bulundurularak, çalışma yalnızca bu iki mezhebin görüşleriyle sınırlandırılmıştır. Bu çalışma, fikhî hükümlerin belirlenmesinde ortak deliller kullanılmasına rağmen yorum farklılıkları sebebiyle ortaya çıkan hüküm ayrılıklarının tespit edilmesini, hem klasik hem de modern dönemde su ürünleri tüketimi bağlamında yürütülen fikhî tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1. Hanefî Mezhebine Göre Su Canlılarının Hükümü

Su canlıları, yaşam döngüsünü tamamen su ortamında sürdüren, üreme, beslenme ve gelişim süreçlerini su ekosistemine bağımlı olarak gerçekleştiren organizmaları ifade eder. Bu kapsamda, yumurtalama veya doğum yoluyla çoğalmasını suda tamamlayan ve besin gereksinimlerini suda karşılayan canlılar, su canlıları olarak değerlendirilmektedir. (Kahraman & Gül, 2020, s. 177)

Hanefî mezhebi âlimleri su canlılarını, balıklar ve balık dışındaki su canlıları olmak üzere iki başlıkta ele almaktadır. Mezhep içerisinde balıkların tüketilmesi helal kabul edilirken, balık dışındaki su canlılarının habis kapsamında değerlendirilmesi sebebiyle tüketimi caiz görülmemektedir. Bu konuda Hanefî fakihleri arasında herhangi bir ihtilaf bulunmamaktadır. (el-Mevsilî, 2016, s. 5/464; Kâsânî, 2010, s. 6/173; Mergînânî, 2006, s. 4/106) Bu doğrultuda Hanefî mezhebine göre yalnızca balık türleri arasında yer alan dilbalığı, tarama, barbun, istavrit, levrek, hamsi, palamut, alabalık, çipura gibi su canlılarının tüketilmeleri helal kabul edilmektedir.

Hanefî mezhebi âlimleri, suda yaşayan balık dışındaki canlıları habis olarak nitelendirmeleri sebebiyle bu canlıları tüketilmeleri haram olan yiyecekler kapsamında değerlendirmektedir. Çünkü Hz. Peygamber’in kurbağanın tedavide kullanılmak üzere öldürülmesini ve yengecin satışını yasaklaması, (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 3/453; Ebû Dâvûd, ts., "el-Edâhi", s. 26 (no.2041), ts., "et-Tıbb", s. 11 (no.8954); İbn Ebî Şeybe, 1988, s. 62) su canlılarının habîs olduğunu göstermektedir. (el-Mevsilî, 2016, s. 5/464; Kâsânî, 2010, s. 6/177; Mergînânî, 2006, s. 4/106)

İmam Muhammed (ö. 189/805), karada da yaşadığından yola çıkarak yılan balığının yenilmesinin haram olduğunu savunmuştur. Mezhep içerisinde esâh olan görüş, balık cinsinden olması sebebiyle yılan balığının helal olmasıdır. (el-Mevsilî, 2016, s. 5/464; İbn Âbidîn, 2000, s. 9/513; Mehmet Zihni Efendi, 1988, s. 711; Mergînânî, 2006, s. 4/106; Meydânî, 2010, s. 4/570; Zeylaî, 2010, s. 6/470; Yalçın, 1997, s. 96)

Hanefî mezhebine göre akıcı kana sahip olmayan canlılar iğrenç, pis ve habis olarak vasıflandırılmaları sebebiyle tüketilmeleri haram kabul edilmektedir. Zira bir hayvanın etinin

yenilmesinin helal olması için İslâmi kurallara uygun olarak kesilmesi (şer'î tezkiye) gerekmektedir. Ancak akıcı kana sahip olmayan canlılarda bu kesim işlemi mümkün olmadığından, bu tür hayvanların ölümleri meyte* hükmüne tabidir. Balık ve çekirgenin akıcı kanlarının bulunmamasından dolayı şer'î kesimleri mümkün değildir. Fakat bu iki canlının helal olduklarına dair hadis bulunması sebebiyle hükümleri habîs olan meyte hükmünün kapsamı dışında tutulmuştur. (İbnü'l-Hümâm, 2009, s. 9/514; Leknevî, 2009, s. 7/263; Mergînânî, 2006, s. 4/104-107; Zeylaî, 2010, s. 6/469; Karaman, 2008, s. 34)

1.1. Kendiliğinden Ölen (Tâfi) Balığın Hükümü

Hanefî mezhebine göre balıkların tüketilmesinin helal olabilmesi için yakalanan balığın tâfi olmaması şartı aranmaktadır. *Tâfi* veya *semeki tabîi*, dış bir etken olmaksızın kendiliğinden ölümler su yüzeyine çıkan balıklar için kullanılan bir terimdir. Mezhep görüşü, böyle bir balığın tüketilmesinin mekruh olduğu şeklindedir. (İbnü'l-Hümâm, 2009, s. 9/515; İbnü's-Sââtî, 2005, s. 713; Kâsânî, 2010, s. 6/177; Mergînânî, 2006, s. 4/106-107; Serahsî, 2008, s. 11/405)

Bu hükmün temel dayanağı, doğal yolla ölen balığın bozulmuş, kokuşmuş veya hastalık nedeniyle ölmüş olabileceği ihtimalidir. Bu durum, insan sağlığı açısından risk teşkil edebileceğinden, Hanefî mezhebi bu tür balıkların tüketimini helâl kabul etmemiştir. Dolayısıyla, mezhebin bu hükmü yalnızca fikhî bir hüküm olmanın ötesinde, aynı zamanda halk sağlığını koruma amacı taşıyan bir tedbir olarak da değerlendirilebilir.

Tâfi olarak değerlendirilmeyen, yani kendiliğinden ölmeyip avlanarak veya dış bir etkenle ele geçirilen balıkların tüketimi, herhangi bir şer'î kesim işlemine gerek duyulmaksızın helal kabul edilmektedir. (İbn Âbidîn, 2000, s. 9/511; Leknevî, 2009, s. 7/264; Serahsî, 2008, s. 11/374; Zeylaî, 2010, s. 6/471) Hanefî mezhebi, balıkları bu bağlamda diğer hayvanlardan ayrı tutarak, onların kesilmesini değil, canlı olarak yakalanmasını helal olmanın temel şartı olarak belirlemiştir. Bu hüküm, balıklara has bir durumdur.

Hanefî mezhebi alimleri, "*Denizin suyu temiz, meytesi helâldir.*" (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 4/19) (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 2/361 (no.8735); ed-Dârimî, 2000, s. ' 'el-Vudu",53 (no.756); en-Nesâî, 1986, s. ' 'et-Tâharet",47 (no.59); ' 'el-Miyah", 4 (no.332); et-Tirmizî, ts., s. ' 'et-Tâharet",52 (no.69); İbn Mâce, t.y., s. ' 'et-Tâharet",38 (no.386); ' 'es-Sâyd", 18 (no.3246)) hadisinde *meyte* lafzı ile kast edilen mananın *kıyıya vuran balıklar* olduğunu ifade etmiş ve dış bir etken olmaksızın suda ölümler tâfi olarak nitelenen balıkların, karada murdar olan canlıların hükmünde olduğunu bu nedenlerden dolayı yenilmelerinin helal olmadığını ifade etmektedir. (Zeylaî, 2010, s. 6/471)

Hanefî mezhebi âlimleri, dış bir etken sebebiyle ölen balıkları, keyfiyeti gözetilmeksizin,

* Meyte terimi, dini usullere uygun kesim işleminin uygulanması hâlinde eti helal olan bir canlının, kendiliğinden ölmesi durumunu ifade etmektedir. Aynı zamanda, eti helâl olmakla birlikte, İslâmî kurallara uygun şekilde boğazlanmamış hayvanlar da meyte kapsamında değerlendirilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. (Şenol, 2013, ss. 128-129; Candan, 2020, s. 228)

helâl gıda kapsamında değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, balıkçının zıpkın veya mızrak gibi av araçlarıyla su içerisindeyken ikiye ayrılan balıkların yanı sıra kıyıya vuran balıkların tüketimi caiz kabul edilmektedir. Çünkü dış bir müdahale sonucu ölen balıkların helâl olduğu hükmü, mezhebin bu konuda benimsediği temel esaslar arasında yer almaktadır.(Şeyh Nizâm vd., 2000, s. 5/513; Çayiroğlu, 2013, s. 163)

Avlanan bir balığın karnında başka bir balığın bulunması durumunda bulunan balığın yapısal bütünlüğünün sağlam olması durumunda, her iki balığın da yenilmesi helâldir. Ancak, içindeki balığın yapısal bütünlüğünün bozulması durumunda, yalnızca yakalanan balığın tüketilmesi helâl kabul edilir, içinden çıkan balığın ise tüketilmesi caiz değildir. (Mehmet Zihni Efendi, 1988, s. 711)

Tâfi olan bir balığın karnında dönüşüme uğramamış başka bir balığın bulunması durumunda, tâfinin hükmünün aksine karnında bulunan balığın yenilmesi helâldir. Çünkü tâfinin karnında bulunan balık bilinen bir sebeple ölmüştür. Tâfi bir balığın karnında, herhangi bir dönüşüme uğramamış[†] başka bir balığın bulunması durumunda, tâfinin hükmünden farklı olarak bu balığın tüketilmesi helâldir. Zira tâfinin karnında bulunan balık, tabiî ölümden ziyade bilinen bir dış etken sonucu ölmüş kabul edilmektedir. Bu nedenle, Hanefî mezhebi çerçevesinde söz konusu balığın yenilmesine cevaz verilmiştir.(Meydânî, 2010, s. 4/580; Şeyh Nizâm vd., 2000, s. 5/513-514)

Orkinos, kılıç balığı, mavi marlin, dev yayın balığı gibi büyük balıkların bir bölümünün suda, diğer kısmının ise kıyıda bulunması durumunda, bu balıkların tüketilip tüketilemeyeceği meselesi, ölüm sebeplerinin tespitine dayanmaktadır. Hanefî fıkına göre, bir balığın dış bir etkenle mi yoksa tabiî yollarla mı öldüğü, onun helâl veya haram oluşunu belirleyen temel unsurdur.

Bu bağlamda bir balığın baş kısmı karada, gövdesi ise suda olduğu halde ölü olarak bulunması, bu balığın kıyıya vurması ve nefes alamaması sonucu öldüğünü göstermektedir. Bu durumda balık, suda kendiliğinden ölmemiş, dış bir sebep sonucu ölmüştür. Ölüm sebebi açık ve belirgin olduğu için, böyle bir balığın tüketilmesi helâl kabul edilir. Buna karşılık, başı suda, gövdesi kıyıda bulunan bir balığın ölü olarak bulunması durumunda, onun ölüm sebebi net bir şekilde tespit edilememektedir. Böyle bir balığın, sudayken mi yoksa kıyıya vurduktan sonra mı öldüğü konusunda belirsizlik söz konusudur. Balık sudayken kendiliğinden ölmüşse, mezhebin tâfi balıklarla ilgili hükmü gereğince haram sayılmaktadır. Çünkü tâfi balıklar, dış bir etken olmaksızın,

[†] Burada kast edilen balığın vasfının ya da şeklinin değişmemesi olup istihâle kast edilmemektedir. İstihâleye uğrayan madde ile kast edilen ise o maddenin yeni bir hâl alıp önceki özelliklerinin yerine yenilerinin baskın olmasıdır. Detaylı bilgi için bk. (Candan, 2017, ss. 105-127)

kendiliğinden ölen balıklar olup, bunların tüketilmesi caiz değildir. (İbn Âbidîn, 2000, s. 9/512; Kâsânî, 2010, s. 6/179; Şeyh Nizâm vd., 2000, s. 5/516)

Yarısından fazlası kıyıya vurmuş bir şekilde bulunan balığın yenilmesi “*ekser için kül hükmü vardır*” ve “*az olan çok olana tabidir*” kaideleri gereğince helaldir. Çünkü balığın yarısından fazlasının kıyıda olmuş olması âdeta tümünün kıyıda bulunması gibi kabul edilir. (İbn Âbidîn, 2000, s. 9/512; Kâsânî, 2010, s. 6/179; Şeyh Nizâm vd., 2000, s. 5/516)

Sonuç olarak, günümüzde sıklıkla karşılaşılan yüzlerce kilodaki balıkların kıyıya vurması durumlarında bu balıkların suda mı yoksa kıyıda mı öldüğünün tespit edilmesi, onların fikhî hükmünü belirlemede esas kabul edilmektedir. Mezhep içerisinde, ölüm sebebi açıkça bilinen balıklar helâl sayılırken, ölüm sebebi bilinmeyenler, ihtiyat gereği tâfi kapsamında değerlendirilerek haram kabul edilmektedir.

Denizde iki parçaya ayrılmış olarak bulunan bir balığın dıştan bir müdahale sonucu öldüğünün kesin olarak bilinmesi sebebiyle yenilmesi helâldir. Çünkü herhangi bir canlının bir dış etken olmaksızın kendiliğinden iki parçaya ayrılması mümkün değildir. (Şeyh Nizâm vd., 2000, s. 5/513)

Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve Ebû Yûsuf (ö. 182/798) suyun bulanık, dar, aşırı sıcak veya soğuk olmasının balıkların doğal yaşam koşullarına uygun olduğunu savunarak, bu tür ortamlarda ölen balıkların ölüm sebeplerinin kesin olarak belirlenemeyeceği ve bu nedenle bu şekilde ölen balıkların tüketilmesinin caiz olmadığını ifade etmiştir. Mezhep içerisinde esâh kabul edilen görüş ise İmam Muhammed’in balıkların zikredilen gerekçelerle ölebileceği ve bu şekilde ölen balıkların yenilebilir olduğu görüşüdür. (İbn Âbidîn, 2000, s. 9/513; İbnü'l-Hümâm, 2009, s. 9/516; Mehmet Zihni Efendi, 1988, s. 711; Meydânî, 2010, s. 4/580; Şeyh Nizâm vd., 2000, s. 5/513) Tüm bu görüşler, stres, gelgit gibi doğal etkenler sonucunda kıyıya vuran balıkların, sağlık açısından zararlı olmadığını tespit edilmesi durumunda tüketilmelerinin helal olacağını göstermektedir.

Günümüzde ise sanayi atıkları, su kirliliği, oksijen yetersizliği ve toksik maddeler gibi çeşitli çevresel faktörler nedeniyle toplu balık ölümleri sıkça görülmektedir. Modern bilimsel yöntemler sayesinde, bu balıkların ölüm sebeplerinin tespit edilmesi mümkün hale gelmiştir. Laboratuvar analizleriyle suyun kimyasal yapısı incelenerek kirlilik düzeyi belirlenebilmekte, böylece balıkların ölüm nedenleri açıkça ortaya konulabilmektedir. Dolayısıyla, İslam hukukundaki ilgili görüşler günümüz koşullarıyla birlikte değerlendirildiğinde, balıkların sağlığa zararlı bir nedenden dolayı ölmediği bilimsel olarak tespit edilmesi durumunda tüketimlerinin helal olduğu söylenebilir.

1.2. Balık Dışındaki Su Canlılarının Hükmü

Hanefî mezhebine göre balık dışında kalan midye, ahtapot, yengeç, kalamar, karides,

ıstakoz gibi su canlılarının avlanması caiz olmakla beraber yenilmeleri helâl kabul edilmemiştir. Çünkü balık dışındaki tüm su canlıları habîs kapsamında değerlendirilmektedir. (el-Mevsîlî, 2016, s. 5/464; Kâsânî, 2010, s. 6/173; Mergînânî, 2006, s. 4/196)

Hanefî mezhebine göre tüketilmesi helâl olmayan su canlılarının avlanması, insanların farklı alanlarda hayatlarının kolaylaştırması amacıyla helâl kılınmıştır.(Bilmen, 1970, s. 7/197; Serahsî, 2008, s. 11/357; Yalçın, 1997, s.96) Fahrettin er-Râzî (ö. 606/1210), su canlılarını avlanmanın farklı amaçlarla yapılabildiğini, su canlılarını avlamanın helal kılınması ile yakalanan su canlısının yenilmesinin helâl kılınması hükümlerinin birbirinden farklı olduğunu dile getirmiş, *"Sizin için de yolcular için de bir geçimlilik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helal kılındı..."* (el-Mâide 5/96) âyetinde, sadece deniz canlılarının avlanılmasının helâl kılındığını ifade etmiştir.(er-Râzî, 1990, s. 13/81)

"Taze et yiyebilmeniz ve takındığınız süs eşyaları çıkarabilmeniz için denizi boyun eğdiren O'dur."(en-Nahl 16/14) âyeti, denizde avlanmanın yalnızca tüketim amacıyla yapılmadığını, aynı zamanda farklı endüstriyel, kültürel ve ekonomik amaçlarla da gerçekleştirilebildiği görüşünü desteklemektedir. Örneğin, günümüzde çok değerli bir kozmetik madde olan anberin elde edilmesi için balina avlanmaktadır. Anber, balinanın sindirim sisteminde oluşan ve son derece nadir bulunan bir maddedir; kozmetik ve parfümeri endüstrisinde yüksek değeri vardır. Bu durum, deniz avının sadece gıda temin etme amaçlı yapılmadığını ve diğer ticari değerlerin de önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Aynı şekilde, inci üretimi amacıyla istiridye avlanması, deniz kaynaklarının yalnızca gıda ihtiyacıyla sınırlı kalmadığını kanıtlayan bir başka örnektir. Bu bağlamda, istiridye avı, inci elde etmek amacıyla yapılan deniz avcılığının geniş kapsamlı kullanım alanlarını ortaya koymaktadır. Bu örnekler, deniz avının yalnızca beslenme amacıyla yapılmadığını, aynı zamanda estetik, ticaret ve kültürel değerlerin de büyük bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Din İşleri Yüksek Kurulu, Hanefî mezhebinin balık dışındaki su canlılarını helal kabul etmediğini belirttikten sonra diğer mezheplerin yengeç, ahtapot, ıstakoz, karides, kalamar, midye gibi deniz canlılarını yemeyi helâl kabul ettiğine, bu ihtilafların konunun daha doğru şekilde kavranıp uygulamada kolaylığın temin edilmesine katkı sağladığına değinmiş ve bu canlıların yenilmesinin helâl olduğunun söylenilebileceğini ifade etmiştir. (Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2023; Doymaz, 2024, s. 584-586)

1.3. Hanefî Mezhebinin Delilleri

Hanefî mezhebi âlimleri, su canlılarından yalnızca tâfî olmayan balıkların yenilebileceği ve diğer su canlılarının yenilemeyeceği görüşlerini şu delillerden istinbat etmişlerdir;

1.3.1. Âyetler

”أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ“

"Sizin için de yolcular için de bir geçimlilik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helal kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı. Huzurunda toplanacağınız Allah'a karşı gelmekten sakının.."(el-Mâide 5/96) Bu âyet, su canlılarının avlanılmasının ve bu avlar içerisinde balığın taze ya da salamura edilerek tüketilmesinin helâl olduğunu izah etmektedir.(Yazır, 2008, s. 3/506)

Hanefî mezhebi âlimleri, âyette zikredilen *"saydul bahr"* tamlamasından kast edilen mananın *"denizde avlanılan canlılar"* şeklinde olmadığını, fiil/amel anlamındaki *"denizde avlanma"* manasında olduğunu savunmaktadır. Bu izaha göre âyetten tüm su canlılarının avlanılmasının helal olduğu hükmü çıkarılmakta; ancak diğer mezheplerin çıkarmış olduğu gibi tüm su canlılarının yenilmesinin helâl olduğu hükmü çıkarılamamaktadır. Bu âyetin devamında *"...fakat ihramlı olduğunuz sürece kara avı yapmanız size yasaklanmıştır."* ifadesi *"saydul bahr"* terkibinden kast edilenin *avlanma fiili* olduğuna işaret etmektedir. Çünkü ihramlı bir kimsenin kara avı yapması helâl olmamakla beraber, bu şekilde avlanan hayvanın etinden yemesi helâldir. Bu durum, âyette *"saydul bahr"* zikredilerek helal kılınan avlanma fiili olduğuna delil teşkil etmektedir. Dolayısıyla, âyetten çıkarılması gereken hüküm, su canlılarının avlanılmasının helal olduğu yönündedir; ancak bu, tüm su canlılarının tüketiminin helal olduğu anlamına gelmemektedir.(Kâsânî, 2010, s. 6/178; Yazır, 2008, s. 3/506; Zeylaî, 1997, s. 4/194)

Bu bağlamda *"saydul bahr"* tamlamasının diğer mezhepler tarafından *"denizde avlanılan canlı"* şeklinde anlamlandırılması durumunda, âyetten *"denizde avlanılanı yemek ve onu yemek size helâl kılındı"* gibi bir anlam çıkarılmaktadır. Ancak bu Kur'an'ın eşsiz icaz ve ahengine uygun düşmemektedir.(Kâsânî, 2010, s. 6/177-178)

Hanefî mezhebi âlimleri, *"taâmuhu"* kelimesinde bulunan zamiri ise *"sayd"* sözcüğüne ırcâ ederek, suda avlanılan canlılarından yalnızca yenilmesi helâl olanların (balıkların) tüketilmesinin helâl kılındığını belirtmiştir.(Neseî, 2022, s. 1/477) Ayrıca, âyette zikredilen *taâmuhu* ifadesinin, *denizin kıyıya vurması sonucu ölen balıklar* şeklinde anlaşılması gerektiğini savunmuşlardır. (Mâtürîdî, 2018, s. 4/350) Bu izahlara göre âyet, *"Tüm su canlılarını avlamak ve avladıklarınızdan helâl kılınanları (sadece balık) yemek size helâl kılındı."* şeklinde anlaşılmalıdır. Bu yorum, avlanma ve tüketim arasındaki ayrımı gözeterek, âyetin lafız ve mana bütünlüğüne uygun bir anlamla anlamlandırılması gerektiğini savunmaktadır.

Mecellede de *"Delâleten veya nassan bir kayıt ile kayıtlanmamış olan mutlak sözler, ıtlakı üzere cari olur"*(Ali Haydar Efendi, 2020, s. 1/134, md. 64) şeklinde maddeleşen kaide gereğince mutlak bir lafız aksine delil bulunmadıkça tahsis edilememekte ve kapsadığı tüm bireylerini ihtiva

etmektedir.(Hallâf, 2020, ss. 321-330) Bu bağlamda “*Meyte, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş olan hayvanlar size haram kılındı...*”(el-Mâide 5/3) âyetinde geçen meyte, kan ve domuz mutlak olarak haram kılınmış olup, kara veya su canlıları şeklinde bir ayırım ile sınırlandırılmamıştır. Ancak, meyte lafzı, hadislerde balıklar ile kayıtlanmıştır. Dolayısıyla, hadislerin bu tahsisi dışında kalan tüm su canlıları ve ölüm sebebi bilinmeyen balıklar, tüketilmesi haram kılınan meyte kapsamına girmektedir.(Kâsânî, 2010, s. 6/177; Zeylaî, 2010, s. 6/470)

Âyette, *sayd* lafzı hakiki manası olan *fil/eylem* anlamında kullanılmıştır. Bu kelimenin diğer mezhepler tarafından *avlanılan canlı* şeklinde değerlendirilmesi ise mecaza başvurmak anlamına gelmektedir. Mecellede de “*Lafzın hakiki manası mümkün olmadığı zaman mecaza gidilir*”(Ali Haydar Efendi, 2020, s. 1/130, md.61) şeklinde kurallaşan kaideye göre hakiki mananın kast edilmiş olması mümkün olduğu ve aksine delil bulunmadığı sürece mecaza[‡] başvurulması doğru bir yöntem değildir.(İbn Âbidîn, 2000, s. 9/511-514; Kâsânî, 2010, s. 6/178)

Serahsî (ö. 483/1090) ve Kâsânî (ö.587/1191), âyette domuz lafzının mutlak olarak zikredildiğini, bu ifadenin yalnızca kara domuzu ile sınırlandırılmasının doğru olmadığını, su domuzunun da yenilmesinin haram olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla, su canlılarının tüketimi konusunda da belirli sınırlamaların bulunduğunu ve her su canlısının tüketilmesinin caiz olmadığı sonucuna varmışlardır. Serahsî’ye göre su canlılarının tümünün tüketilmesinin caiz olduğunu söylemek, iğrenç olan su canlılarının da tüketilmesinin caiz olduğunu iddia etmek anlamına gelmektedir. Bu ise çok nahoş bir durumla yüz yüze kalmaktır. Esâh olan ise sadece balıkların yenilmesinin helal olmasıdır.(Kâsânî, 2010, s. 6/177; Serahsî, 2008, s. 11/407)

Balık dışındaki su canlıları pis ve tiksindirici olmaları sebebiyle habîs kapsamında değerlendirilir. Buna göre su canlılarından yalnızca balık istisna edilerek, balık dışındaki türler tüketilmesi helal olmayan habîs canlılar kapsamındadır. Çünkü “*Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını kaldırır, üzerlerindeki zincirleri çözer.*”(el-A’raf 7/157) âyeti, tiksindirici, habis ve pis olan yiyeceklerin helal olmadığını beyan etmektedir.(el-Kâdirî, 1997, s. 8/314; Mergînânî, 2006, s. 4/106; Meydânî, 2010, s. 4/579)

1.3.2. Hadisler

“*Bir tabip, Hz. Peygambere kurbağanın ilaç olarak kullanılabileceğini söyleyince Hz. Peygamber kurbağanın öldürülmesini yasaklamıştır.*” (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 3/453; Ebû Dâvûd, ts., “el-Edâhi”, s. 26 (no.2041), ts., “et-Tıbb”, s. 11 (no.8954); İbn Ebî Şeybe, 1988, s. 62) Hanefî

[‡] Asılda konulduğu anlamda kullanılan söze hakikat, asılda konulduğu anlamın dışında kullanılan söze ise mecaz denir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. (İltaş, 2022, s. 154)

mezhebine göre Hz. Peygamber'in kurbağanın öldürülmesini yasaklaması, onun tüketilmesinin de haram olduğu anlamına gelmektedir. Zira kurbağanın yenilebilir veya herhangi bir şekilde faydalanılabilir olması durumunda, öldürülmesinin yasaklanması söz konusu olmazdı. Bu durum, su canlıları arasında tüketilmesi helâl olmayan türlerin bulunduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, kurbağanın iğrenç ve pis bir canlı olarak nitelendirilmesi, onun habîs kavramı kapsamında değerlendirilmesini gerektirmektedir. (Cessâs, 1994, s. 2/601; el-Mevsilî, 2016, s. 5/464; İbnü'l-Hümâm, 2009, s. 9/514; Kâsânî, 2010, s. 6/177; Mergînânî, 2006, s. 4/106; Tahâvî, 1994, s. 5/33) dolayısıyla hakkında tüketilebilir olduğuna dair bir delil bulunmayan diğer su canlıları kurbağaya kıyas edilerek habîs kapsamında değerlendirilmiş ve yenilmeleri haram kabul edilmiştir. (Serahsî, 2008, s. 11/408)

Kâsânî ve Serahsî, zikredilen kurbağa hadisinde *"kurbağa habîs canlılardan bir habîstir"* şeklindeki ziyadenin bulunduğunu söylemiştir. (el-Mevsilî, 2016, s. 5/464; Serahsî, 2008, s. 11/408)

Hz. Peygamber, *"denizin suyu temiz, ölüsü helâldir"* (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 2/361 (no.8735); ed-Dârimî, 2000, s. "el-Vudu", 53 (no.756); en-Nesâî, 1986, s. "et-Tâharet", 47 (no.59); "el-Miyah", 4 (no.332); et-Tirmizî, ts., s. "et-Tâhâret", 52 (no.69); İbn Mâce, t.y., s. "et-Tâharet", 38 (no.386); "es-Sâyid", 18 (no.3246)) buyurarak mutlak anlamda su canlılarının helal olduğunu ifade etmiştir. Fakat başka bir hadiste ise *"bize iki meyte ve iki kan helâl kılınmıştır. Bu iki meyte, balık ve çekirgeci. İki kan ise dalak ve ciğerdir."* (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 2/9 (no.5723); ed-Dârekutnî, 1966, s. 4/271 (no.4732); İbn Mâce, t.y., s. 'es-Sayd', 9 (no.3218)) buyurarak su canlılarından balıkların helal olduğunu mukayyed şekilde zikretmiştir. Hüküm ve sebebin ortak olması durumunda mutlak lafzın mukayyed lafza[§] hamledileceği tüm mezheplerce ittifakla kabul edilmektedir. Buna göre ilk hadis, ikinci hadise hamledilmelidir. Haml sonucunda yalnızca balıkların yenilmesinin helal olduğu hükmü ortaya çıkmaktadır. (İbn Âbidîn, 2000, s. 9/512; İbnü'l-Hümâm, 2009, s. 9/514; Mergînânî, 2006, s. 4/106; Zeylaî, 2010, s. 6/470)

Cessâs, *"Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir."* (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 2/361 (no.8735); ed-Dârimî, 2000, s. 'el-Vudu', 53 (no.756); en-Nesâî, 1986, s. 'et-Tâharet', 47 (no.59); 'el-Miyah', 4 (no.332); et-Tirmizî, ts., s. 'et-Tâhâret', 52 (no.69); İbn Mâce, t.y., s. 'et-Tâharet', 38 (no.386); 'es-Sâyid', 18 (no.3246)) hadisinin sened açısından tenkitlere maruz kaldığını, senedinde Said b. Seleme gibi meçhul ravilerin bulunduğunu, hadisin şahit ve mütâbî'sinin bulunmaması sebebiyle kendisiyle amel edilemeyeceğini iddia etmiştir. Daha sonra cüzi bir ilmi olanın dahi bu hadisle amel etmeyeceğini, etse dahi yukarıda zikredilen haml işlemini uygulayacağını

[§] Gayrı muayyen bir ferdi veya fertleri gösteren ve kendisinin herhangi bir sıfatla kayıtlı olduğuna dair bir delil bulunmayan lafza mutlak lafız denir. Gayrı muayyen bir ferdi veya fertleri göstermekle beraber, kendisinin herhangi bir sıfatla kayıtlı olduğuna dair delil olan lafza mukayyet lafız denir. Her iki nasta hüküm ve dayandırıldığı sebep bir olması hâlinde mutlakın mukayyede hamledileceğinde ittifak vardır. Bu konuda detaylı bilgi için bk. (Şaban, 2016, ss. 317-321)

savunmuştur.(Cessâs, 1994, s. 2/601) Bir kısım Hanefî alimleri ise zikredilen hadisin muzdarib** türünden bir hadis olması sebebiyle kendisiyle amel edilemeyeceğini ifade etmiştir.(Tahâvî, 2010, s. 10/205)

Hadis kitaplarında Anber hadisi diye meşhur olan rivayete göre Hz. Peygamber, Ebû Ubeyde b. Cerrâh (ö. 18/639) komutanlığında 300 kişilik süvariye, Kureyş'in kervanını gözetlemek amacıyla deniz tarafına göndermişti. Bu birlik, erzaklarının tükenmesi sebebiyle şiddetli bir açlık çekmiştir. Bu birlik, bir süre sonra denizin kıyıya atmış olduğu dev anber (ispermeçet balinası)^{††} canlısına rastlamış, 30 güne yakın bu canlıyla beslenmişti. Birlik Medine'ye döndüğünde Hz. Peygambere bu olayı arz etmiş, Hz. Peygamber kendilerine *"Bu Allah'ın sizin için göndermiş olduğu bir rızıktır"* şeklinde karşılık vermiş, bu hayvanın etinin kendisine de verilmesini istemiş ve daha sonra bu etten yemişti. (Buhârî, 1422, s. "eş-Şerike",1 (no.2483); "el-Cihat",124 (no.2983); "ez-Zebaih",12 (no.5493); Ebû Dâvûd, ts., s. "Et'ime",46 (3840); en-Nesâî, 1986, s. "Sayd ve Zebaih",35 (4352); et-Tirmizî, ts., s. "Şifatu'l-Kiyame",34 (2475); Hemmâm, 1982, s. 4/507-508 (no.8667-68); İbn Mâce, t.y., s. "ez-Zühd",12 (no.4159); Müslim, ts., s. "Sayd ve Zebaih",17 (no.1935))

Bu hadise, Hanefî mezhebi dışındaki mezheplerin balık dışındaki su canlılarının da yenilebilir olduğuna dair kullanmış oldukları delilleri arasında yer almaktadır. Fakat Hanefî mezhebine göre bu olayın balık dışındaki su canlıların da tüketilmesinin helal olduğuna delil olarak kullanılması doğru değildir. Çünkü anber ismi verilen su canlısı bir tür balıktır. Bazı âlimler ise bu olayın habîs olan canlıların yenilmesinin haram kılınmasından önce şiddetli bir zaruret hâlinde gerçekleştiğini iddia etmiştir.(el-Kâdirî, 1997, s. 8/310; Serahsî, 2008, s. 11/408) Fakat sahabenin Medine'de bu canlının etini yanlarında bulundurmaya devam etmesi ve Hz. Peygamberin bundan yemesi zaruret hâlinde gerçekleştiği iddiasını iptal etmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamberin bu etten yemesi, habîs yiyecekler haram kılınmadan önce bu olayın vuku bulduğu iddiasını da çürütmektedir. Çünkü Hz. Peygamber hiçbir zaman habîs bir yiyecek tüketmemiştir.

Bazı Hanefî âlimleri, balık dışındaki su canlılarının haram olduğu hükmüne ulaşırken, helâl ile haram olması tespit edilemeyen durumlarda haramlığın tercih edilmesi ilkesini delil olarak kullanmışlardır. (el-Mevsîlî, 2016, s. 5/464; Serahsî, 2008, s. 11/407-409) İmameyn, şüpheli durumlara mekruh hükmünü vermiştir. (Erdoğan, 2005, s. 509; İbn Nüceym, 1978, s. 224) Bu bağlamda, balık dışındaki su canlılarının tüketimine dair kesin bir delilin bulunmayışı, ihtiyat prensibi çerçevesinde onların haram olduğuna yönelik bir delil olarak değerlendirilmiştir.

** "Birbirine aykırı şekilde rivâyet edilen sened veya metinlerden biri diğerine tercih edilmeyen hadislerle muzdarib hadis denir. Bu konuda detaylı bilgi için bk. (Mustafa Saîd el-Hın & Bedî Seyyid el-Lahhâm, 2020, s. 181; Tartı, 2015, s. 83; Yücel, 2019, s. 197)

^{††} İspemeçet balinası (Physeter macrocephalus), dünyanın en büyük dişli balına türüdür. Bu tür, büyük ve kare şeklindeki başı, vücut uzunluğunun yaklaşık üçte birini kapsayan spermaseti (beyin sıvısı) ile tanınır. Erkekler genellikle 20 metreye kadar uzunluklara ulaşabilir ve 50 ton ağırlığa sahip olabilirler. Dişiler daha küçük olup, genellikle 11 metreye kadar büyürler. (Whitehead, 2018)

Hız. Peygamber'in "Denizin kıyıya fırlattığı balığı tüketin, kendiliğinden ölüp su yüzeyine çıkan (tâfi) balığı ise tüketmeyin."(ed-Dârekutnî, 1966, s. 4/268 (no. 4715); ed-Dârimî, 2000, s. 'el-Et'ime", 35(no.3815); İbn Mâce, t.y., s. 18 (no. 3247)) buyurması, Hız. Ali'nin ise "pazarlarımızda tâfi satmayın"(Sehârenpûrî, 2006, s. 539) emri, kendiliğinden ölen balığın tüketilmesinin caiz olmadığını göstermektedir.(el-Mevsılî, 2016, s. 5/464; Kâsânî, 2010, s. 6/178; Serahsî, 2008, s. 11/406)

Hanefî âlimlerine göre "Denizin suyu temiz, ölüsü helâldir" hadisinde, ölümün denize izafe edilmiş olması, denizin balığı sahile atarak ölmesinin müsebbibi olduğunu ortaya koymaktadır. Böyle durumlarda ise balık tâfi olmamakta; belli bir sebebe binaen ölmektedir. Böyle bir balığın tüketilmesi helâldir.(el-Kâdirî, 1997, s. 8/315-316; Mergînânî, 2006, s. 4/107)

Kâsânî, diğer mezheplerin tâfi'in tüketilebileceğine dair ileri sürdükleri delillerini tek tek ele aldıktan sonra, onların dayandığı delillerin daha güçlü ve isabetli olduğunu belirtmiştir. Hanefî mezhebinde tâfi balığın haram olduğuna dair dayanak gösterilen "...tâfi balığı yemeyin" hadisinin zayıf bir rivayet olduğunu ifade etmiştir, tâfi balığın her hangi bir zarar teşkil etmediği ve kokup bozulmadığı sürece tüketilmesinde dinî açıdan bir sakınca bulunmadığını belirtmiştir.(Kâsânî, 2010, s. 6/176-178)

Muhammed b. Şeybânî'ye göre habîs olması sebebiyle tâfi' balığın yenilmesi helâl değildir. Çünkü kendiliğinden ölen balık şişerek kokuşmakta ve bu durum, onun tüketilmemesine gerekçe teşkil etmektedir. Ayrıca, dışarıdan bir müdahale olmaksızın ölen balığın, genellikle bir hastalık sebebiyle öldüğü kabul edilmektedir. Bu hususlar tâfi olarak vasıflanan balığın habîs olduğunu göstermektedir.(Şeyh Nizâm vd., 2000, s. 5/513)

2. Şâfiî Mezhebine Göre Su Canlıları

Şâfiî mezhebi âlimleri, canlıları yaşam alanlarına göre kara, su ve amfibi olmak üzere üç ana kategoriye ayırmaktadır. Su canlılarını ise fikhî hüküm açısından, tüketilmesinin helâl olduğu üzerinde ittifak edilenler, haram olduğu üzerinde ittifak edilenler ve tüketilme hükmü hakkında ihtilaf edilenler olmak üzere üç grupta incelemektedir.(Mâverdî, 2009, ss. 59-63)

İmam Şâfiî, su canlılarının isimlerini belirterek teker teker hükümlerini açıklama yolunu tercih etmemiş, nasların umum olmasına dikkat çekerek su canlılarının helâl olduğunu dile getirmiştir.(eş-Şirbînî, 2017, s. 4)

Şâfiî mezhebine göre, yenilmesinin helâl olduğu konusunda ittifak edilen su canlıları, balık ve balık cinsinden olan türlerdir. Bu canlıların tüketimi için, kara hayvanlarında olduğu gibi şer'î bir kesim şartı bulunmadığı gibi, dış bir etken olmaksızın kendiliğinden ölen balıkların da yenilmesi helâldir. Tüketilmesinin haram olduğu konusunda ittifak edilen su canlıları ise kurbağa, deniz yılanı gibi türlerin yanı sıra, başka bir su canlısının karnında dönüşüme uğramış olarak

bulunan balık ve insan sağlığına zarar veren zehirli su canlılarıdır. Bununla birlikte, hükmü üzerinde ihtilaf edilen su canlıları, balık dışında kalan ve suda yaşayan diğer canlılardır.(er-Remlî, 2009, s. 6/112; Mâverdî, 2009, s. 15/59-63)

Balığın tüketilmesinin helâl olduğu tüm mezhepler tarafından kabul edilmekle birlikte, Hanefî mezhebi bu helâllığı “tâfi olmama” şartıyla sınırlandırmıştır. Buna göre, kendiliğinden ölen (tâfi) balıkların tüketimi caiz değildir. Buna karşılık, Şâfiî mezhebi herhangi bir sınırlama getirmeksizin tüm balık türlerinin tüketilmesini helâl kabul etmektedir. Bu hükme göre balığın dış bir etkenle ölmesi ile kendiliğinden ölmesi (tâfi) arasında fikhî açıdan bir fark bulunmamakta ve her iki durumda da balığın tüketimi caiz kabul edilmektedir.(Cüveynî, 2010, s. 437; Kalyûbî, 2012, s. 390; Mahallî, 2010, s. 416; Nevevî, 2011, s. 539)

2.1. Kendiliğinden Ölen (Tâfi) Balıkların Hükümü

Şâfiî mezhebine göre nasıl öldüğü bilinip bilinmemesi arasında bir ayrıma gidilmeksizin her durumda balıkların tüketilmesi helâldir. Bu hükme kendiliğinden ölenek tâfi olarak isimlendirilen balıklar da dahildir.(Cüveynî, 2010, s. 13/437; er-Remlî, 2009, s. 6/186; eş-Şirbînî, 2017, s. 18/2; İbn’ur-Rıfa, 2009, s. 8/246; Kalyûbî, 2012, s. 4/390; Mahallî, 2010, s. 3/416; Nevevî, 2011, s. 1/539)

Mâverdî (ö. 450/1058), tâfi balığın hükmü konusunda Hz. Peygamber’in vefatından sonrasındaki ilk dönemlerde hiçbir ihtilafın vuku bulmadığını, bilakis sahâbenin böyle bir balığın tüketilmesinin helâl olması üzerinde icmâ ettiklerini iddia etmektedir.(Mâverdî, 2009, s. 15/59)

Nevevî (ö. 676/1277), balık ve çekirgenin kendiliğinden ölmeleri durumunda yenilmelerinin helâl olduğu, ancak bu iki tür dışındaki canlıların kendiliğinden ölmeleri hâlinde yenilmelerinin haram olduğu hususunda icmâ’ın vuku bulduğunu ileri sürmüştür.(en-Nevevî, 2015, s. 9/72)

Balığın yenilebilmesi için ölmesi gerekmektedir. “Canlıdan kesilip koparılan ölüdür”(et-Tirmizî, ts., s. “el-Et’ime” 4; İbn Mâce, t.y., s. “Sayd”, 8) hadisi, balığın tüketilebilmesi için ölmesinin gerektiğini ortaya koymaktadır. Fakat mezhep içerisinde canlı balığın tüketilebilmesi için ölmesinin şart olmadığını dile getiren âlimler de bulunmaktadır.(Mâverdî, 2009, s. 15/59) Bu görüşü savunan âlimlere göre, küçük canlı bir balığın iç organları atılmaksızın yenilmesi helâldir. Zira canlı bir hayvandan kesilen parça meyte hükmündedir. Su canlılarının meytesi ise hadislerle helâl kılınmıştır. Su canlılarının midesinde tahavvüle (dönüşüme) uğramamış bir balığın bulunması hâlinde, bu balığın da yenilmesi helâl kabul edilmektedir. Ancak, bu balık sindirim sürecinde dönüşüme uğraşırsa, artık balık niteliğini kaybetmiş olacağından tüketilmesi helâl kabul edilmemektedir.(Cüveynî, 2010, s. 437, 2010, s. 247; Demîrî, 2007, s. 540; eş-Şirbînî, 2017, s. 4)

2.2. Balık Dışındaki Su Canlıları

Şâfiî mezhebine göre, sudan çıkarıldığında, karada yaşayan bir canlının boğazlanması gibi can vermeye başlayan canlılar yalnızca suda yaşayan canlılar olarak kabul edilmektedir. (Nevevî, 2011, s. 1/539) Bu bağlamda, balık dışındaki sadece suda yaşayan canlılarının da balık gibi helâl olduğu mezhep içinde kabul gören bir görüştür.

Ayrıca, mezhep içerisinde su canlılarının hükmünün belirlenmesinde farklı bir yaklaşım da bulunmaktadır. Bu görüşe göre, karada benzeri bulunan su canlılarının hükmü, kara canlılarına kıyas edilerek belirlenmelidir. Karada benzeri bulunmayan su canlılarının hükmü ise doğrudan helâl kabul edilmelidir. Ancak, bu görüş zayıf kabul edilmiştir. (Begavî, 1997, s. 8/35; Büceyrimi, 2015, s. 5/231; Cüveynî, 2010, s. 13/438; en-Nevevî, 2015, s. 9/32; eş-Şirbînî, 2017, s. 18/6; İbn'ur-Rıfa, 2009, s. 8/250; Kalyûbî, 2012, s. 4/390-493; Mâverdî, 2009, s. 15/61-63)

Mezhep alimleri, İmam Şâfiî'den nakledilen yalnızca *hût* denilen su canlısının helâl olduğu rivayeti hakkında iki görüş ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, mezhep içerisinde "hût" denilen canlının, sadece balıklar olduğu görüşü de bulunmakla beraber bu görüş zayıf kabul edilmiştir. Mezhep içerisinde kabul eden görüş, "hût" kelimesinin yalnızca belirli bir balık türüne değil, zararlı ve zehirli olmayan, yalnızca suda yaşayabilen tüm su canlılarını kapsayan genel bir isim olduğu yönündedir. Buna göre, zikredilen nitelikleri taşıyan tüm su canlılarına hût denilmekte ve tüketilmeleri helâl kabul edilmektedir. İmam Şâfiî'ye İbn Ebû Leylâ (ö. 83/702)'nin bütün su canlılarını helâl kabul ettiği görüşü hatırlatıldığında "*Ben de İbn Ebû Leylâ'nın görüşüneyim*" demiştir. İmam Şâfiî'nin bu karşılığı ve su domuzunun yenilmesinin helâl olup olmadığı sorusuna helâl cevabını vermesi, "hût" kelimesinin yalnızca belirli bir balık türünü değil, tüm su canlılarını kapsayan genel bir kavram olarak kullanıldığı görüşünü destekler niteliktedir. (Begavî, 1997, s. 8/36; er-Remlî, 2009, s. 6/185; en-Nevevî, 2015, s. 9/32-34; Kalyûbî, 2012, s. 4/390; Mâverdî, 2009, s. 15/61)

Şâfiî mezhebine göre, yalnızca suda yaşayabilen canlıların tüketilebilmesi için şer'î kesim (tezkiye) gerekmemektedir. Çünkü kara avında şer'î kesim şart olmadığı gibi, bu hükme tabi olan su canlılarının avlanmasında da bu şart gerekmemektedir. (Begavî, 1997, s. 8/34; Demîrî, 2007, s. 541; en-Nevevî, 2015, s. 9/32)

Şâfiî mezhebine göre, herhangi bir kayıtlama söz konusu olmaksızın, yalnızca suda yaşayabilen canlıların tüketilmesi helâl kabul edilmektedir. Bununla birlikte, insan sağlığına olumsuz etkilerde bulunabilecek şekilde şişmiş ve kokuşmuş bir durumda su yüzeyinde ölü olarak bulunan su canlılarının yenilmesi helâl değildir. Bu hüküm, Nevevî'nin suda yaşayan canlılardan zehirli yılanın haram olduğunu belirtmesi ve Maverdi (ö. 450/1058)'nin ise zehirli olan tüm su canlılarının haram olduğunu belirtmesiyle desteklenmektedir. (Demîrî, 2007, s. 542; eş-Şirbînî,

2017, s. 3; Mâverdî, 2009, ss. 61-63) Bu yaklaşım, fakihlerin su canlılarının hükmünü belirleme konusunda, bu canlıların insan sağlığı üzerindeki potansiyel tehlikeleri göz önünde bulundurduklarını ortaya koymaktadır.

Ehli-kitap olmayan bir avcının su canlısını yakalaması hâlinde, bu canlı meyte konumuna gelmektedir. Su canlılarının meytesinin tüketilmesi ise kara hayvanlarının hükmünün aksine helâl kabul edilmektedir. Dolayısıyla böyle bir avcının avladığı su canlısının yenilmesi mekruh olmakla beraber caizdir.(Begavî, 1997, s. 34)

Zehirli ve sağlığa zararlı olması gerekçesiyle su yılanı ve su akrebinin tüketmesi helâl kabul edilmemiştir. Bu canlıların tüketilmesinin caiz olmaması zehirli olmaları sebebiyledir.(Büceyrimi, 2015, s. 232; Demîrî, 2007, s. 542) Zehirli canlıların yenilmesinin haram olduğu konusunda fikhî bir ihtilaf bulunmamaktadır.(Begavî, 1997, s. 8/34)

Aksi yönde görüş belirtenler bazı âlimler bulunmakla birlikte, kabul gören görüş, deniz maymununun insana görüntü itibarıyla benzerlik göstermesi, yeryüzündeki en iğrenç canlılardan biri olarak kabul edilmesi gibi sebeplerle, bu canlının yenilmesinin helal olmaması gerektiğidir.(Demîrî, 2007, s. 543; eş-Şirbînî, 2017, s. 6)

Yengecin tüketilmesinin caiz olduğu görüşü bulunmakla beraber, mezhep içerisinde tercih edilen görüş, bu hayvanın habis canlılardan olup yenilmesinin helâl olmaması şeklindedir.(Begavî, 1997, s. 8/34; Büceyrimi, 2015, s. 5/231; Demîrî, 2007, s. 542; en-Nevevî, 2015, s. 9/32; Heytemî, 2008, s. 4/246; Kalyûbî, 2012, s. 4/391)

Şafî mezhebine göre su yengeci, su yılanı gibi pis veya zehirli olan canlılar dışındaki midye, kalamar, istakoz, karides ve ahtapot, istiridye gibi sadece suda yaşayan canlıların yenilmesi helâldir.(er-Remlî, 2009, ss. 184-188)

2.3. Amfibi (Bermâi) Canlıların Hükmü

Suda yaşayabildiği gibi karada da yaşayabilen canlılara amfibi veya Arapların isimlendirilmesiyle bermâi^{##} denilmektedir. Bir canlının kara veya su canlısı olarak değerlendirilmesi, yaşam alanları esas alınarak belirlenmektedir. Buna göre karada doğmuş ancak yaşam alanı su olan canlılar su canlısı, suda doğmuş ancak karada yaşamını sürdüren canlılar ise kara canlısı olarak kabul edilmektedir. Her iki ortamda da yaşayan canlılar, çoğunlukla hangi ortamda yaşamalarına göre kara veya su canlısı olarak değerlendirilmekte ve buna bağlı olarak fikhî hükmü belirlenmektedir. (Mâverdî, 2009, s. 15/63) Bu çerçevede, beslenmesini suda gerçekleştirmesine rağmen yaşamını karada devam ettiren su kuşu, ördek, kaz gibi canlıların

^{##} Hem suda hem de karada yaşayabilen hayvanlara bermâi hayvanlar denir. Arapçada بَر (ber) kara, ماء (mâ) ise su demektir. Bu tür canlıların karada ve denizde yaşamalarından dolayı böyle isimlendirilmişlerdir. bk. (Güneş, 2013, s. 70)

yenilmesi helâl, timsah gibi canlıların yenilmesi ise haramdır.(en-Nevevî, 2015, s. 9/32 ; Kalyûbî, 2012, s. 4/391; Mahallî, 2010, s. 3/416; Mâverdî, 2009, s. 15/63; Candan, 2021, s. 396)

Sadece suda yaşayabilen canlıların tüketilmesi için şer'î kesim şartı aranmazken, amfibi olup yenilmesi helâl kabul edilen canlıların tüketimi ise şer'î kesim şartına bağlıdır. Bu bağlamda, kara hayvanlarının hükümüne tabi tutulan ördek, su kuşu ve kaz gibi canlıların helâl olabilmesi için şer'î usullere uygun şekilde kesilmesi gerekmektedir.(en-Nevevî, 2015, s. 9/32; Mâverdî, 2009, s. 15/63)

Şâfiî mezhebi âlimleri, suda beslenip karada yaşayan kaz, ördek ve su kuşlarını amfibi canlılar kapsamında değerlendirmiştir. Ancak, günümüzde bu türler amfibi olarak kabul edilmemekte, kara canlıları sınıfında ele alınmaktadır. (Kahraman & Gül, 2020, ss. 187-188) Zira amfibi canlılar, hem suda hem de karada yaşayabilen ve genellikle yaşam döngülerinin belirli evrelerinde farklı solunum sistemlerini kullanan omurgalı hayvanlar olarak tanımlanmaktadır.Kaz, ördek ve su kuşları ise üreme ve fizyolojik özellikleri bakımından kara omurgalıları sınıfına dâhil edilmektedir.(Duellman & Trueb, 1994, s.12) Bu bağlamda, bu türlerin su canlıları ile birlikte anılması, esasen sudan beslenme özelliklerine dayanmaktadır. Ancak bu durum, biyolojik sınıflandırmaya göre amfibi su canlıları kapsamında değerlendirilmelerini gerektirmemektedir.

Şâfiî mezhebinde bazı amfibi canlılar ise farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu bağlamda amfibi canlılardan sayılan kurbağa'nın yenilmesinin caiz olduğunu savunan görüşler bulunsada, mezhep içerisinde kabul gören görüşe göre kurbağa habis bir canlı olup tüketilmesi helâl değildir.(Begavî, 1997, s. 8/34; Büceyrimi, 2015, s. 5/231; Demîrî, 2007, s. 542; en-Nevevî, 2015, s. 9/32; Heytemî, 2008, s. 4/246; Kalyûbî, 2012, s. 4/391: er-Remlî, 2009, ss. 184-188) Timsahın, insan yediğine ve zehirli olduğuna değinilmiş, bu nedenlerle tüketilmesinin haram olduğu ifade edilmiştir.(Begavî, 1997, s. 34; Büceyrimi, 2015, s. 323; Demîrî, 2007, s. 543; İbn'ur-Rıfa, 2009, s. 251; Mahallî, 2010, s. 416)

2.4. Şâfiî Mezhebinin Delilleri

2.4.1. Âyetler

أَجَلٌ لَّكُمْ صَنِيدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَّكُمْ وَلِلْغَنَاءِ وَحَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَنِيدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرماً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

"Sizin için de yolcular için de bir geçimlilik olmak üzere deniz avı yapmak ve deniz ürünlerini yemek sizlere helal kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz sürece size haram kılındı. Huzurunda toplanacağınız Allah'a karşı gelmekten sakının."(el-Mâide 5/96)

Ayette su canlılarının avlanılmasının "saydul bahr" tamlaması ile ifade edilmesi, bütün suların membasının denizler olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ifadeyle tüm su altı canlılarının avlanılmasının caiz olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Tefsir âlimleri, "seyyare" kelimesini, ihramlı-

ihramsız, seferi-seferi olmayan, köylü-şehirli olmak üzere anlamlandırmakta ihtilaf etmekle beraber su canlılarının helâl olmasında birleşmişlerdir.(Mâverdî, 2009, s. 15/61-65)

Şâfiî fakihlerine göre, bu âyette bir kayıt söz konusu olmaksızın, su canlılarının avlanması ve yenilmesinin helâl kılındığı bildirilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamberden bu hükmü tahsis eden herhangi bir rivayetin nakledilmemesi sebebiyle tüm su canlılarının avlanması ve yenilmesi helâl kabul edilmiştir.(Begavî, 1997, s. 8/35; İbn'ur-Rıfa, 2009, s. 8/249) Âyet, umumi anlamda su ürünlerinin yenilmesinin helâl olduğunu bildirmektedir. Bu umum ifadenin, herhangi bir delil olmaksızın tahsis edilmesi yöntem açısından isabetli değildir. Ayrıca, tüketiminin caiz olmadığına dair sahih bir rivayetin bulunmadığı canlıların yenilmesi ise genel bir kaide olarak helâldir.(Nevevî, 2012, s. 542)

Zikredilen âyet, su meytesinin tüketiminin helâl olduğuna da ortaya koymaktadır. Çünkü sudan çıkarılan herhangi bir su altı canlısı boğazlanmaksızın ölmektedir. Şer'î usullere göre boğazlanmayan canlılar ise fıkıh terminolojisinde meyte olarak isimlendirilmektedir. Âyette deniz yiyeceğinin helal kılındığı açıkça ifade edilmiştir. Buna göre "deniz yiyeceği" ifadesinden kast edilen deniz meytesidir. Bu sebeple şer'î usulle kesilmiş olup olmadığına bakılmaksızın tüm yalnızca suda yaşayan canlılarının yenilmesi helâldir.(Begavî, 1997, s. 34)

Abdullah İbn Abbas, "taâmuhu" kelimesini sulara bir sebep olmaksızın kendiliğinden ölen canlılar şeklinde açıklamıştır.(İbn'ur-Rıfa, 2009, s. 246) İkrime (ö. 105/723) "saydul bahr" tamlamasının bir ağ yardımıyla yakalanan su altı canlıları anlamında olduğunu, "taâmuhu" kelimesinin ise avcının bir dahli olmadan kendiliğinden ölüp su yüzeyine çıkan ve suyun kıyıya attığı su canlıları olduğunu söylemiştir. İbrahim en-Nehâî (ö. 96/714) ve Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)'den de benzer açıklamalar rivayet edilmiştir. Zikri geçen sahabe ve tâbiî'nin âyetleri bu şekilde tefsir etmeleri, tâfi olarak vasıflanan balıkların tüketilmesinin caiz olduğu görüşünde olduklarını göstermektedir.(İbn Kesîr, 1981, s. 1/551; Mâverdî, 2009, s. 15/60)

2.4.2. Hadisler

"Bazen yanımızda az miktarda su bulunduğu halde deniz yolculuğu yapmaktayız. Bu su ile abdest almamız durumunda, içecek su bulamamaktan endişe duymaktayız. Denizin suyu ile abdest alabilir miyiz?" şeklindeki soruya Hz. Peygamber, "Denizin suyu temiz, meytesi (ölüsü) helâldir." buyurarak cevap vermiştir." (ed-Dârimî, 2000, s. "el-Vudu",53 (no.756); en-Nesâî, 1986, s. "et-Tâharet",47 (no.59); "el-Miyah", 4 (no.332); et-Tirmizî, ts., s. "et-Tâhâret",52 (no.69); İbn Mâce, t.y., s. "et-Tâharet",38 (no.386); "es-Sâyd", 18 (no.3246))

Şâfiî âlimlerine göre, bu hadis, umumi olarak su canlılarının helal olduğunu belirtmektedir. Hadiste geçen am lafzın kayıtlanması, yalnızca nas veya icmâ ile mümkündür. Nas ve icmâ'da su

canlılarının yenilmesinin kayıtlı olduğuna dair bir delilin bulunmaması sebebiyle tüm su canlıların yenilmesi helâldir.(Mâverdî, 2009, s. 15/65)

Hadiste, “meyte” lafzının kullanılması, su canlılarının yenilebilmesi için şer’î boğazlamanın şart olmadığını göstermektedir.(Begavî, 1997, s. 8/35; en-Nevevî, 2015, s. 9/32) Ölümün denize bağlanması, kendiliğinden ölen ve tâfi olarak vasıflanan balıkların yenilmesinin helâl olduğuna işaret etmektedir. Çünkü tâfi balıkların yenilmesi haram olsaydı, ölümün denize değil, ölüm nedenine bağlanması gerekirdi.(Mâverdî, 2009, s. 15/55-69)

Şer’î usûl ile boğazlanmamış canlılar, meyte olarak isimlendirilmektedir. Meytenin yenilmesi ise naslarla haram kılınmıştır. Su canlılarının şer’î usûle göre boğazlanamaması ve sudan çıkarıldıklarında ölmeleri sebebiyle meyte kapsamında değerlendirilir. Ancak, Hz. Peygamber, zikredilen hadiste tüketilmesi haram olan meyteyi kara meytesine hasretmiş, su meytesini bu hükmün dışında tutmuştur. (Begavî, 1997, s. 34; Mâverdî, 2009, s. 15/55-69)

Şâfiî mezhebi âlimleri, Hanefî mezhebinin kendiliğinden ölererek su yüzeyine çıkan balıkların yenilmemesi gerektiğine dair kullanmış oldukları hadisin ittifakla zayıf hadis türünden bir hadis olduğunu, kullanılan zayıf hadisin hilafına birçok hadisin bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca hilafına hadis bulunmaması hâlinde dahi, bu hadis ile amel edilemeyeceğini, zayıf olarak addedilen bir hadisin Kur’an ve sahih rivayetlere karşı kullanılmasının büyük bir hata olduğunu belirtmişlerdir. (en-Nevevî, 2015, s. 9/34; Özdemir, 2009, s. 42)

Hz. Ebû Bekir’in tâfi olarak nitelenen balıkların yenilmesini helâl görerek ‘Allah, denizde ölen her canlıyı sizin için kesmiştir’(ed-Dârekutnî, 1966, s. 270) dediği ve yedi fakih sahabiden biri kabul edilen Zeyd bin Sâbit’in de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir. Bu rivayetler tâfi balıkların tüketilmesinin helal olduğunu göstermektedir.(en-Nevevî, 2015, s. 9/34; eş-Şirbînî, 2017, s. 4) Mâverdî, sahâbilerin tâfi balıkların yenilmesinin helal olduğu üzerinde icmâ ettiklerini iddia etmiştir.(Mâverdî, 2009, s. 15/65)

Sahabiler sahile vurmuş olan ispermeçet (anber) balinasını günlerce tüketip Medine’ye döndükten sonra durumu Hz. Peygambere bildirmişlerdir. Hz. Peygamber sahabilere “Bu Allah’ın sizin için göndermiş olduğu bir rızıktır” şeklinde cevap vermiş, yanlarında olması hâlinde bu hayvanın etini kendisine de ikram etmelerini istemiş ve kendisine ikram edilince Hz. Peygamber de anber ismi verilen hayvanın etinden yemiştir. (Buhârî, 1422, s. “eş-Şerike”,1 (no.2483); “el-Cihat”,124 (no.2983); “ez-Zebaih”,12 (no.5493); Ebû Dâvûd, ts., s. “Et’ime”,46 (3840); en-Nesâî, 1986, s. “Sayd ve Zebaih”,35 (4352); et-Tirmizî, ts., s. “Şifatu’l-Kiyame”,34 (2475); Hemmâm, 1982, s. 4/507-508 (no.8667-68); İbn Mâce, t.y., s. “ez-Zühd”,12 (no.4159); Müslim, ts., s. “Sayd ve Zebaih”,17 (no.1935)) Hadisçiler bu hadisin sahih olduğunu ve ravilerinin herhangi bir tenkide maruz kalmadığını dile getirmişlerdir.(Kahraman & Gül, 2020, s. 193)

Anber hadisi diye meşhur olan bu hadis, sahabenin ölüm sebebini bilmedikleri halde günlerce İşpermeçet balinasından yediklerini göstermektedir. Hz. Peygamberin de bu canlıdan kalan etten yemesi bu durumun zaruret haline has bir durum olmadığına ve tâfi balığın tüketilmesinin helal olduğuna delil teşkil etmektedir.(en-Nevevî, 2015, s. 9/34; Mâverdî, 2009, s. 65)

“Bir tabip, Hz. Peygambere kurbağanın ilaç olarak kullanılabileceğini söyleyince Hz. Peygamber kurbağanın öldürülmesini yasaklamıştır.” (Ahmed b. Hanbel, ts., s. 3/453; Ebû Dâvûd, ts., “el-Edâhi”, s. 26 (no.2041), ts., “et-Tıbb”, s. 11 (no.8954); İbn Ebî Şeybe, 1988, s. 62) Şâfiî mezhebine göre amfibi canlılardan olan kurbağanın yenilmesi bu hadis sebebiyle helâl değildir. Çünkü kurbağanın öldürülmesinin yasaklanması, tüketilmesinin de yasaklandığı anlamına gelmektedir. (Cüveynî, 2010, s. 487; Demîrî, 2007, s. 542; er-Remlî, 2009, s. 186; eş-Şirbînî, 2017, s. 6) Bazı âlimler ise kurbağanın tüketilmesinin helâl olmamasını *“Kurbağaları öldürmeyin. Çünkü onların vıraklaması tesbihtir.”* (İbn Ebî Şeybe, 1988, s. 5/445 (no. 8390)) hadisi gereğince mübarek bir canlı olmasına bağlamaktadır.(Büceyrimi, 2015, s. 231; eş-Şirbînî, 2017, s. 7) Karada ve suda yaşayan kurbağanın, tüketenin sağlığına zararlı olması sebebiyle haram olduğunu dile getiren âlimler de bulunmaktadır.(el-Askalânî, t.y., s. 619)

Ademoğlunun, yenilmesini iğrenç olarak telakki ettiği canlılar habîs olarak ele alınmaktadır. Şâfiî mezhebine göre helal veya haram olduğuna dair nas bulunmayan yiyeceklerin hükmü Arapların o yiyeceği tayyib görüp görmediklerine göre belirlenmektedir. Buna göre Arapların beğenerek ve isteyerek yedikleri canlılar tayyib, iğrenerek yemedikleri canlılar habîs olarak kabul edilmektedir.(Şâfiî, 2001, s. 2/210) Şâfiî mezhebinde, yiyeceklerin tayyib olup olmadığının belirlenmesinde yalnızca Arapların esas alınması, insanların iğrenme hissinin kişiden kişiye ve bölgeden bölgeye değişmesi sebebiyle ortaya çıkabilecek karışıklıkları önlemek amacıyla benimsenmiştir. Bu doğrultuda, Arapların tüketmekten iğrendikleri yengeç ve timsahın yenilmesi helâl kabul edilmemiştir. Çünkü bu canlılar habîs kapsamında değerlendirilmiştir. Aynı şekilde, kaplumbağanın da habîs sayılması sebebiyle tüketilmesinin haram olduğu belirtilmiştir.(Begavî, 1997, s. 8/34; Büceyrimi, 2015, s. 5/323; Demîrî, 2007, s. 543; en-Nevevî, 2015, s. 9/32; Heytemî, 2008, s. 4/246; İbn’ur-Rıfa, 2009, s. 8/243; Mahallî, 2010, s. 3/416)

Sonuç

İslâm’da, yiyeceklerin haram olması asgari düzeydedir. Hangi yiyeceklerin haram olduğu âyet ve hadislerde tamamıyla belirtilmemiş, kan, meyte, Allah’tan başkası adına kesilmiş hayvanların haram olduğu gibi genel ilke ve prensipler belirtilmiştir. İsmi bizzat zikredilerek haram kılınan tek canlının domuz olması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda âlimler, naslarda belirtilen genel ilkeler doğrultusunda yiyeceklerin hükmünü belirlemeye çalışmış ve

delilleri farklı değerlendirmeleri neticesinde mezhepler arasında birbirinden farklı hükümler ortaya çıkmıştır.

Müslümanlar, beslenme gereksinimlerinin önemli bir kısmını su canlılarını tüketerek karşılamaktadırlar, bu nedenle beslendikleri yiyeceklerin hükmünü bilmeleri büyük önem arz etmektedir. Ancak, mezhepler arasında su ürünlerinin hükmü üzerinde uzun tartışmalar yaşanmış ve birbirinden farklı hükümler ortaya çıkmıştır. Hanefî ve Şâfiî mezhepleri arasında su canlılarının hükmünü tespit ederek ihtilaf sebeplerini delilleriyle ortaya koyma gayesiyle yaptığımız araştırmamızda elde ettiğimiz sonuçlar şunlardır;

Hanefî ve Şâfiî mezhebi arasında su canlılarının avlanılmasının helâl olduğu konusunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Ayrıca, balıkların yenilebilmesi için şer'î boğazlamanın gerekmediği ve dış müdahale sonucu ölen balıkların tüketilmesinin helal olduğu hususunda da tam bir ittifak vardır. Kendiliğinden ölümler tâfi olarak vasıflanan balıkların tüketilmesi Şâfiî mezhebinde helâl kabul edilmekte, Hanefî mezhebinde ise helâl kabul edilmemektedir.

Balıkların tüketilmesinin helâl olması esas olmakla beraber insan sağlığına zararlı olabilecek balıklar bu helâl kapsamında değildir. Çünkü İslam'da genel bir ilke olarak sağlığa zararlı yiyeceklerin tüketilmesi haramdır. Civa (Hg), arsenik (As), kadmiyum (Cd) gibi elementlerin su ortamında birikerek su canlılarını zehirleyebilmektedir. Buna göre her ne kadar ölüm sebepleri bilinse dahi, zikri geçen maddeler sonucu ölen balıkların yenilmesi durumunda sağlığa zarar vermesi söz konusu ise bunların yenilmesi helal değildir.

Hanefî mezhebinde balık dışındaki yengeç, istakoz, karides, kalamar, midye gibi su canlılarının yenilmesi haramdır. Şâfiî mezhebinde yalnızca suda yaşayan karides, midye, istakoz, kalamar gibi su canlıların tüketilmeleri ise helâldir. Kaplumbağa, su yılanı, timsah, yengeç gibi amfibi canlıların, habis ve insan sağlığına zararlı olmaları sebebiyle tüketilmeleri helâl değildir.

Zehirli canlıların yenilmesinin haram olduğu konusunda fikhî bir ihtilaf bulunmamaktadır. İslâm hukukunda, zehirli canlıların insan sağlığına doğrudan zarar verme potansiyeli taşıması nedeniyle, bu canlıların yenilmesi haram kabul edilmektedir. Zehirli hayvanların, insan hayatına ciddi tehditler oluşturabileceği ve sağlık açısından büyük riskler taşıdığı göz önünde bulundurularak, bu tür canlıların tüketilmesi yasaklanmıştır. Bu hüküm, İslâm hukukunun temel amaçlarından biri olan canı koruma ilkesine dayanır. Dolayısıyla, zehirli balık ve diğer su canlıların yenilmesinin haram olması, fakihler arasında kabul edilen ve üzerinde herhangi bir ihtilaf bulunmayan bir görüştür.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, E. H. eş-Şeybânî el-Mervezî. (ts.). *El-Müsne'd* (1. bs). Mü'essesetu'r-Risâle.

- Ali Haydar Efendi. (2020). *Dürerü'l-Hükkam Şerhu Mecellet'il-Ahkâm* (Raşit Gündoğdu & Osman Erdem, Çev.; 1. bs, C. 1). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Begavî, E. M. M. (1997). *Et-Tehzîb* (1. bs, C. 8). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Bilmen, Ö. N. (1970). *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (1. bs, C. 7). Bilmen Basımevi.
- Buhârî, E. A. (1422). *El-Câmi'ü's-Sahîh* (1. bs). Daru Tâvki'n-Necat.
- Büceyrimi, S. b. M. (2015). *Büceyrimi alal Hatib* (6. bs, C. 5). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Candan, A. (2017). ““Doğrulanabilirlik” İlkesi Açısından Fıkıh Literatündeki İstihâle Örnekleri ve Güncel Bazı Tespitler. *Diyanet İlmi Dergi*, 53(1), 105-127.
- Candan, A. (2020). *Kavram Atlası İslâm Hukuku I* (1. bs). Gazi Kitapevi.
- Candan, A. (2021). *Muhtasar Şafî İlmihali* (2. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cessâs, E. B. R. (1994). *Ahkâmü'l-Kur'ân* (1. bs, C. 2). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Cüveynî, İ.H. (2010). *Nihâyetü'l-Matlab fî Dirâyeti'l-Mezheb* (1. bs, C. 13). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Çayıroğlu, Y. (2013). *İslâm Hukuku'na Göre Helâl Gıda Sorunu* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Demîrî, E.K. (2007). *En-Necmü'l-Vehhâc (Şerhu Minhâcî't-Tâlibîn li'n-Nevevî)* (2. bs). Darü'l-Minhac.
- Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı: Hearing de Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı* (2023).
<https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/987/yengec-istakoz-karides-kalamar-ve-midye-gibi-deniz-urunleri-yenir-mi>
- Doymaz, C. T. (Ed.). (2024). *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* (10. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Duelman, W.E., & Trueb, L. (1994). *Biology of amphibians*. Johns Hopkins University Press.
- Ebû Dâvûd, S. (ts.). *Es-Sünen* (1. bs). Mektebetü'l-Asriyye.
- ed-Dârekutnî, E. (1966). *Süneni'd-Dârekutnî* (1. bs). Darü'l-Marife.
- ed-Dârimî, E. (2000). *Es-Sünen* (1. bs). Daru'l-Muğnî.
- el-Askalânî, E.M. (t.y.). *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (C. 9). Darü'l-Marife.

- el-Kâdirî, M. b. A. (1997). *Tekmiletü el-Bahrü'r-Râik Şerhî Kenzü'd Dekâik* (1. bs, C. 8). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Mevsîlî, E.F. M. (2016). *El-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* (2. bs, C. 5). Darü'l-Erkam.
- en-Nesâî, E. A. (1986). *Es-Sünen* (1. bs). Mektebetü'l-Mâtbu'âtî'l-İslâmiyye.
- er-Râzî, E. A. (Ebü'l-F. F. M. b. Ö. b. H. (1990). *Et-Tefsîrül-Kebîr (Mefâtîhu'l-Gayb)* (1. bs, C. 13). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- er-Remlî, A. b. H. (2009). *Nihâtetü'l-Muhtâc* (1. bs, C. 6). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Erdoğan, M. (2005). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (2. bs). Ensar Yayınları.
- en-Nevevî, E.M. (2015). *El-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb* (1.bs. C. 9). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- eş-Şirbînî, H. (2017). *Muğni'l-Muhtâc* (S. Duman, Çev.; 1. bs, C. 18). Miraç Yayınları.
- et-Tirmizî, E. Â. M. (Yezîd). (ts.). *El-Câmi'u's-Sahîh* (1. bs). Daru İhya'it Tûrasi'l Arabî.
- Güneş, K. (2013). Arapça-Türkçe Sözlük. İçinde *برساء* Mektep Yayınları.
- Hallâf, A. (2020). *İlmü Usûli'l-Fıkıh* (1. bs). Mektebetü'd-Dârûl-Fecr.
- Hemmâm, E. B. (1982). *El-Musannef fi'l-Hadîs* (1. bs). Meclisu'l-İlim.
- Heytemî, E.A. (2008). *El-Fetâva'l-Kübra'l-Fıkhiyye (el-Fetâva'l-Kübra'l-Heytemiyye)* (2. bs, C. 4). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Âbidîn, M. E. D. (2000). *Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr* (1. bs, C. 9). Darü'l-Marife.
- İbn Ebî Şeybe, E. B. M. (1988). *El-Musannef* (1. bs, C. 5). Mektebetü'r-Rüşd.
- İbn Kesîr, E.F. (1981). *Muhtasarü Tefsîri İbn Kesîr* (7. bs, C. 1). Dârü'l-Kur'âni'l-Kerim.
- İbn Mâce, E. M.K. (t.y.). *Es-Sünen* (1. bs). Daru'r-Risalet'l-Âlemiyye.
- İbn Nuceym, Z. b. İ. (1978). *El-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir* (1. bs, Vol. 1-1). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn'ur-Rîfa, E.A.N.E. (2009). *El-Kifâye fî Şerhi't-Tenbîh (Kifâyetü'n-Nebîh)* (1. bs, C. 8). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Hümâm, K. M. b. S. (2009). *Fethu'l-Kadîr li'l-Âcizi'l-Fakir* (2. bs, C. 9). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü's-Sââtî, E.A. M.B. (2005). *Mecma'u'l-Bahreyn ve Mülteka'n-Neyyireyn* (1. bs). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İltaş, D. (2022). *Kelâmcı Usulcülerin Delâlet Anlayışı* (3. bs). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

- Karaman, H. (2008). *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar* (27. bs). İz Yayıncılık.
- Kahraman, H., & Gül, M. (2020). Deniz Hayyvananların Hükümü ve Bu Konudaki İhtilafların Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Kalyûbî, E.-A. Ş. A. b. A. b. S. (2012). *Hâşiyetü'l-Kalyûbî alâ Şerhi'l-Mahallî ale'l-Minhâc* (7. bs, C. 4). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kâsânî, A. M. b. A. (2010). *Bedâ'i'u's-Sanâ'i fî Tertî's-Şerâ'i* (3. bs, C. 6). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Leknevî, E.-H. M. (2009). *Umdetü'r-Ri'âye fî Halli Şerhi'l-Vikaye* (1. bs, C. 7). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mahallî, E. A. C. M. M. (2010). *Kenzü'r-Râgıbîn fî Şerhi Minhâci't-Tâlibîn* (1. bs, C. 3). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mâtürîdî, E. M. M. b. M. (2018). *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (K. Sandıkçı, Çev.; 2. bs, C. 4). Ensar Yayınları.
- Mâverdî, E.-H. A. b. M. (2009). *El-Hâvi'l-Kebîr* (3. bs, C. 15). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mehmet Zihni Efendi. (1988). *Nimet-i İslâm (Büyük İslâm İlmihali)* (1. bs). Özgü Yayınları.
- Mergînânî, E.-H. B. A.F. (2006). *El-Hidâye* (1. bs, C. 4). Daru'l-Ferfur.
- Meydânî, A. b. T. b. H. (2010). *El-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb* (1. bs, C. 4). Daru's-Sıraç.
- Mustafa Saîd el-Hin, & Bedî' Seyyid el-Lahhâm. (2020). *El-İzâh fî Ulûmi'l-Hadîs ve'l-İstılâh* (2. bs). Darü'l-Beyruti.
- Müslim, E.-H. M. b. H. (ts.). *Sahîh-i Müslim* (1. bs). Daru İhya'it Tûrasi'l Arabi.
- Nesefî, E.-B. H. A. (2022). *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâ'iku't-Te'vîl* (10. bs, C. 1). Daru İbn Kesir.
- Nevevî, E. Z. Y. b. Ş. (2011). *Minhâcü't-Tâlibîn* (2. bs, C. 1). Darü'l-Minhac.
- Nevevî, E. Z. Y. b. Ş.. (2012). *Ravzatü't-Tâlibîn* (C. 5). Dârü'l-Feyhâ.
- Özdemir, O. (2009). *Yiyecek ve İçeceklerde Helallik-Haramlık Kriterleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Sehârenpûrî, H. b. A. b. M. (2006). *Bezlü'l-Mechûd fî Halli Ebî Dâvûd* (1. bs, C. 11). Merkezü'l-Şeyh Ebû Hasan En-Nedvi li'l-Buhus-i ve'd-Dirâsati'l-İslâmiyye.
- Serahsî, E. B. Ş.-E. M. (2008). *El-Mebsût* (M. C. Akşit, Ed.; 1. bs). Gümüşev.
- Şaban, Z. (2016). *İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkḥ)* (25. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Şâfiî, E. A. M. b. İ. b. A. (2001). *El-Ümm* (C. 2).

Şenol, Y. (2013). *Kur'ân'a Göre Hayvansal Gıdalarda Hellallik Ölçüleri* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Şeyh Nizâm, B., Şeyh Vecîhüddin, & Şeyh Celâleddin Muhammed. (2000). *El-Fetâva'l-Hindiyye* (1. bs, C. 5). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Tahâvî, E. C. A. b. M. b. S. (1994). *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* (1. bs, C. 5). Mü'essesetu'r-Risâle.

Tahâvî, E. C. A. b. M.. (2010). *Müşkilü'l-âşâr* (3. bs, C. 10). Mü'essesetu'r-Risâle.

Tartı, N. (2015). *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usûlü* (1. bs). OTTO.

Whitehead, H.(2018). Sperm whale. *Social Evelution in the Ocean*. University of Chicago Press.

Yalçın, İ. (1997). *İslâm'da Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Yazır, E. M. H. (2008). *Hak Dîni Kur'ân Dili* (1. bs). Huzur Yayınevi.

Yücel, A. (2019). *Hadis Usûlü* (43. bs). İfav.

Zeylaî, E. M. C. A. b. (1997). *Nasbü'r-Râye li-Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye* (C. 4). Mü'essesetu'r-Reyyan.

Zeylaî, E. M. F. O. (2010). *Tebyînü'l-Hakâ'ik* (2. bs, C. 6). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.